

УДК 316.776 (045)

В.С. ЦИМБАЛЮК, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

СУБ'ЄКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У публікації пропонуються до розгляду питання щодо визначення спеціальних суб'єктів інформаційного права та інформаційної діяльності.

Аннотация. В публикации предлагаются к рассмотрению вопросы об определении специальных субъектов информационного права и информационной деятельности.

Summary. The questions concerning determination of specific subjects of informative law and informative activity are proposed to be considered.

Ключові слова: суб'єкти, інформаційне право, інформаційна діяльність.

У порядку постановки проблеми в загальному вигляді та її зв'язку із важливими науковими та практичними завданнями пропонується звернути увагу на те, що провідним атрибутом системи будь-якої галузі права є її інститут суб'єктів. Інформаційне право також має такий інститут.

Актуальність розвитку інституту суб'єктів інформаційного права має важливе значення для теорії і практики, подальшого правового упорядкування суспільних відносин щодо інформації, зокрема формалізації його у структурі проекту Кодексу України про інформацію. Необхідність створення цього Кодексу законодавчо визначена в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки, затверджених Законом України від 9 січня 2007 року № 537-V [1].

Аналіз досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми інституту суб'єктів інформаційного права свідчить, що питання його загальних ознак вже знайшло відображення у ряді публікацій закордонних та вітчизняних дослідників. Серед них пропонується звернути увагу на праці таких вітчизняних дослідників, як: О.А. Баранов, К.І. Беляков, В.М. Брижко, Г.В. Виноградова, В.Д. Гавловський, В.І. Гурковський, М.В. Гуцалюк, Р.А. Калюжний, Т.А. Костецька, О.В. Кохановська, А.І. Марущак, А.М. Новицький, В.О. Шамрай, М.Я. Швець та інші.

Як свідчать дослідження особливості теоретичного розкриття авторами публікацій галузевого інституту суб'єктів інформаційного права, як і більшості інших комплексних галузей права, полягає у тому, що визначаються переважно основні ознаки їх через загальні положення інститутів суб'єктів провідних галузей права: цивільного та адміністративного. До основних суб'єктів права відносять правовий статус людини, громадянин, соціальних утворень (наприклад, юридичні особи, громадські об'єднання, підприємства, установи, організації, заклади), держави, міжнародного співтовариства тощо. В рамках окремих комплексних інститутів права, спеціальних та комплексних галузей права звертається увага на спеціальні ознаки, що визначають особливу назву і специфічний правовий статус цих суб'єктів, за особливою функціональною ознакою. Наприклад, в адміністративному праві – в адміністративних (управлінських, владних) правовідносинах – це адміністратор (керівник, директор, начальник тощо) та підлеглий (керіваний, управляемий, виконавець тощо), в цивільному праві – у цивільних правовідносинах – фізична та юридична особи, продавець-покупець (у купівлі-продажу), дарувальник-обдарований (у договорі дарування) і т.д., в господарському праві – господарючі суб'єкти (резидент, нерезидент), в трудовому праві – працедавець, робітник, службовець,

у податковому праві – платник податку – податкова служба тощо. Окремі міжгалузеві комплексні інститути права також мають спеціальний правовий статус суб’єктів. Наприклад, у такому міжгалузевому комплексному інституті права, як право власності є інституціональні суб’єкти: власник, володілець, розпорядник, користувач. При цьому, залежно від змісту правовідносин, правовий статус цих суб’єктів екстраполюється у більшості галузей права.

В інформаційному праві не вирішеною раніше проблемою в його теорії і практиці є питання визначення спеціального галузевого підінституту в інституті суб’єктів цього права: особливого, узагальнюючого галузевого правового статусу учасників інформаційних правовідносин.

Мета публікації – висвітлення окремих питань дослідження проблеми щодо визначення спеціальних, галузевих ознак та особливого правового статусу основних суб’єктів (учасників) інформаційного права та інформаційної діяльності за їх видами.

На загальних методологічних положеннях теорії права пропонується здійснити вирішення завдань та обґрунтування отриманих результатів щодо формування системи особливого інституту суб’єктів інформаційного права у складі загальної його частини з екстраполяцією на особливі правові статуси суб’єктів (людини, громадянина, суспільства, держави) в особливій частині та за учасниками видів інформаційної діяльності, що є основою структуризації спеціальної частини інформаційного права. Враховуючи наявність в інформаційному праві України його системоутворювального публічно-правової складової – спеціального законодавства: Закону України “Про інформацію”, пропонується почати розкриття дослідження правових норм стосовно інституту суб’єктів інформаційного права саме з нього.

Основні юридичні положення стосовно суб’єктів інформаційного права подано у статті 7 Закону [2]. У цій статті визначено загальні ознаки суб’єктів. Суб’єктами інформаційних відносин є: громадяни України; юридичні особи; держава. Суб’єктами інформаційних відносин відповідно до цього Закону можуть бути також інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства. По суті законодавець у правове поле інформаційної сфери суспільних відносин ввів загальні ознаки суб’єктів (учасників) права. У контексті регулятивного аспекту в Законі визначені також основні ознаки кола осіб, які визнані у ньому як суб’єкти. В історичній ретроспективі можна зазначити: зі змісту цієї статті випливає, що на момент прийняття Закону (1992 рік) теорія інформаційного права ще не напрацювала відповідних положень стосовно специфічних ознак суб’єктів інформаційних правовідносин. Також слід зазначити, що на рівні міжгалузевого комплексного інституту права, ознаки чого мало на той час інформаційне право, таке не є обов’язковим. Але якщо теоретичні положення розглядати у практичній площині, на рівні комплексної галузі права, то інститут зазначених у Законі суб’єктів потребує відповідного дослідження на основі системно-функціонального підходу, зокрема для визначення специфіки їх правового режиму у сфері особистих та видових суспільних інформаційних відносин. Для прикладу, у практиці інформаційних правовідносин із застосуванням Інтернету та інших засобів масової інформації і телекомунікації вже широко вживаються такі специфічні назви суб’єктів, запозичені з інших мов: провайдер, юзер тощо.

Можливо, низький розвиток наукових досліджень в інформаційному праві як комплексній галузі права стосовно інституту його суб’єктів і зумовив розробку та прийняття інших спеціальних законів та підзаконних нормативно-правових актів у сфері галузей (напрямів) інформаційної діяльності.

У розділі IV Закону [2] визначені основні засади стосовно такого інституту інфор-

маційного права як учасники інформаційних відносин, а також їх права та обов’язки. Стаття 42, конкретизуючи положення статті 7 Закону, зазначає, що учасниками інформаційних відносин є громадяни, юридичні особи або держава, які набувають передбачених законом прав і обов’язків у процесі інформаційної діяльності. Частина 2 статті 42 Закону в коло учасників інформаційних відносин вводить назви правового статусу інших суб’єктів: основними учасниками цих відносин є: автори, споживачі, поширювачі, зберігачі (охоронці) інформації.

Правовий аналіз цієї норми свідчить про міжгалузевий зв’язок інформаційного права на рівні інституту суб’єктів права з іншими галузями права на законодавчому рівні: автори та споживачі є традиційними суб’єктами для цивільного, адміністративного та кримінального права. Поряд з ними визначено й специфічний галузевий статус суб’єктів: поширювачі, зберігачі (охоронці) інформації. Тобто законодавець спеціальні ознаки суб’єктів інформаційної діяльності пов’язує з родовими.

У такій атрибутивній формі, через інститут суб’єктів інформаційних правовідносин, законодавець встановив легальний гіперзв’язок різних галузей законодавства, не повторюючи їх спеціальну галузеву сферу правовідносин. У контексті сутності авторського права як міжгалузевого комплексного інституту права, що сформований за суб’єктною ознакою, можна також зазначити, що його положення екстраполюються на інші міжгалузеві комплексні інститути у складі права інтелектуальної власності. Останнє структурується вже за об’єктною ознакою у тісному зв’язку з іншим міжгалузевим інститутом права – правом власності. При цьому за напрямками інтелектуальної діяльності в праві інтелектуальної власності визначається спеціальний статус окремих авторів: у винахідництві – винахідник, у раціоналізаторстві – раціоналізатор і т.д.

Із зазначених міркувань можна вважати, що визначення суб’єктів у авторському праві України цілком екстраполюється на визначення таких суб’єктів інформаційних правовідносин, як творців інформації та відтворювачів інформації.

В той же час, як свідчать дослідження приватноправових джерел інформаційного права, в інформаційній діяльності починають формуватися спеціальні ознаки суб’єктів, що зумовлюють їх галузевий спеціальний статус за назвою, відмінний від правового статусу в інших галузях правовідносин.

До спеціальних родових ознак суб’єктів інформаційного права пропонується віднести таких учасників інформаційної діяльності, які мають назви: інформатор – той, хто інформує (передає) інформацію та інформований, або проінформований (той, хто сприймає чи сприйняв, отримав інформацію). Щодо інформатора – по суті спостерігається відновлення у новому змісті старої назви (архаїзму), що існувала з давніх-давен в окремих сферах суспільних відносин (в розвідувальній, оперативно-розшуковій, поліцейській, дипломатичній діяльності тощо). В той же час Сучасний тлумачний словник української мови [3] вже вміщує розкриття змісту такого терміна як “інформант” – особа, яка надає певну інформацію, переважно для дослідження.

Таким чином, спостерігається тенденція до визначення спеціальних галузевих назв провідних учасників суспільних інформаційних відносин, що є також родовою ознакою для всіх галузей інформаційної діяльності та загальною ознакою для визначення правового статусу їх спеціальних суб’єктів.

Як узагальнюючий **висновок** пропонується легально ввести в систему інформаційного права системоутворювальних понять його галузевого інституту таких суб’єктів, як: інформатор (інформант) та інформований. Методом теорії гіперсистем права у розвиток змісту цих суб’єктів можна розглядати і окремих суб’єктів правовідносин у спеціальній частині інформаційного права, сформованій за об’єктною ознакою – галузями ін-

формаційної діяльності. Наприклад: у мас-медіа-праві – інформанти – це журналіст, репортер, видавець, видавництво, редактор, редакція, інтерв’юент (той, хто дає інтерв’ю журналісту, репортеру); у науковій діяльності – науковець, дослідник, лаборант, науковий співробітник, аспірант, докторант та ін.; у освітній та просвітницькій діяльності інформанти – вихователь, педагог, методист, вчитель, викладач, науково-педагогічний працівник, інформовані – вихованець, учень, студент, курсант. При цьому в освітній діяльності визначається також і специфічний правовий статус таких суб’єктів правовідносин, як бакалавр, магістр, доктор наук, доцент, професор та ін.

Стосовно подальших наукових розвідок у науці інформаційного права щодо розвитку її наукового інституту – суб’єктів науковій громадськості пропонується звернути увагу на напрацювання теоретичних положень класифікації учасників інформаційних правовідносин відповідно до потреб практики для вирішення міжгалузевих проблем, пов’язаних з визначенням критеріїв, що формують умови, за яких певний суб’єкт може набувати певних прав та обов’язків при створенні, поширенні, отриманні, зберіганні та обробці інформації.

Використана література

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
2. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
3. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів ; за заг. ред В.В. Дубічинського. – Х. : ВД “ШКОЛА”, 2009. – С. 368.
4. Беляков К.І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення : монографія / К.І. Беляков. – К. : КВЦ, 2008. – 576 с.
5. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин : монографія / В.М. Брижко. – К. : ТОВ “ПанТот”, 2009. – 418 с.
6. Виноградова Г.В. Інформаційне право : навч. посіб. – К. : МАУП, 2006. – 144 с.
7. Калюжний Р.А. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики : монографія / Р.А. Калюжний, В.О. Шамрай, М.Я. Швець, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, Р.Л. Колпак, В.С. Цимбалюк та ін. ; за ред. Р.А. Калюжного та В.О. Шамрая. – К. : АДПСУ, 2002. – 296 с.
8. Цимбалюк В.С. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський та ін. ; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. – К. : Знання, 2004. – 274 с.
9. Цимбалюк В.С. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський та ін. ; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. – [2-е вид., перероб. і доп]. – К. : Знання, 2009. – 414 с.
10. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) / В.С. Цимбалюк. – К. : “Освіта України”, 2010. – 388 с.
11. Копылов В.А. Информационное право : учебное пособие / В.А. Копылов. – М. : Юристъ, 1997. – 472 с.
12. Копылов В.А. Информационное право : учебник / В.А. Копылов. – М. : Юристъ, 2002. – 512 с.
13. Рассолов М.М. Информационное право : учебное пособие / М.М. Рассолов. – М. : Юристъ, 1997. – 400 с.

~~~~~ * * * ~~~~~